

სატრფიალო და რიტუალური ბერძნული ხალხური პოეზია

ბერძნული ხალხური პოეზია ნაკლებად არის შესწავლილი და თარგმნილი ქართულად. საინტერესოა, რაზე ღიღინებდნენ ბერძნები, რა ფიქრები ჰქონდათ, რაზე ოცნებობდნენ, რასაც ყოველთვის ხალხურ პოეზიაში აქსოვდნენ.

ჩვენ განვიხილავთ სატრფიალო-სასიყვარულო პოეზიას, რიტუალურ სიმღერებს - საქორწილოს, სამგლოვიაროს, იავნანას, რომელიც დიდ როლს ასრულებს ნებისმიერი ერის ისტორიაში, იგი სარკვა ერისა.

ბერძნები ოდითგანვე გამოირჩევიან თავიანთი ლალი ფანტაზიის უნარით, ისინი ხალხურ რიტუალურ სიმღერათა თანხლებით იბადებოდნენ, იზრდებოდნენ, უყვარდათ, ქორწინდებოდნენ, იღვწოდნენ, დღესასწაულობდნენ და გლოვობდნენ.

ბერძნული ხალხური სიმღერები საინტერესოა არა მარტო ენობრივი, არამედ ლიტერატურული და რელიგიური თვალსაზრისით. ამ სიმღერების უმეტესობა, სწორედ, ხალხურ ლეგენდასა და ოდესღაც წარსულში მივიწყებულ მითებზეა შექმნილი.

ბერძნული ხალხური სიმღერების პირველი ნიმუშები ჯერ კიდევ ჰომეროსამდე შეიქმნა, იმ ეპოქის სიმღერებს ჩვენამდე არ მოუღწევიათ. ჩვენი წელთაღრიცხვით X-XI საუკუნეებიდან კი შემორჩა ხალხურ სიმღერათა უმდიდრესი მემკვიდრეობა, რომელშიც გრძელდება ჰომეროსამდე არსებული სიმღერების ტრადიცია. მათი ჩამოყალიბებისა და განვითარების ადგილად მიჩნეულია მცირე აზია, კერძოდ, პონტო, კაპადოკია და კვიპროსი, თუმცა ის სიმღერები გავრცელებული ყოფილა მთელ ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე და გარკვეულწილად, მსგავსებას გვიჩვენებს ცენტრალური და ჩრდილოეთ ევროპის ხალხურ შემოქმედებასთან.

ცნობილია, რომ X-XI საუკუნეების ბიზანტიაში, მსოფლიო იმპერიის საზღვრებში მცხოვრებ ბერძენთა წილში, აღმოცენდა ხალხური სიმღერები ახალი ჟანრობრივი და თემატიკური ნიშნით. ესაა ლიტერატურის და მეცნიერების აღმავლობის პერიოდი, როცა ადამიანი თავის შემოქმედებით ნიჭს სულიერი და მატერიალური კულტურის შექმნაში ავლენდა, მაგრამ განათლება ჯერ კიდევ საზოგადოების ერთი გარკვეული წრისა-

თვის იყო მისაწვდომი და ამიტომ უბრალო ადამიანები მთელ თავის ენერგიას, ცოდნას და მისწრაფებებს აქსოვდნენ ხალხურსიმღერებში, რაც ესოდენ ახლობელი და გასაგები იყო მათთვის. ასეთი ხალხური სიმღერები, ბალადები მუსიკის აკომპანიმენტის თანხლებით სრულდებოდა და ასე თაობიდან თაობას გადაეცემოდა. X-XI საუკუნეების ხალხური სიმღერები, იქნება ეს სამგლოვიარო, საქორწილო, სატრფიალო, ისტორიული თუ სხვა, წარმოადგენენ პირველ ნიმუშებს, სადაც ფიქსირდება ხალხისთვის გასაგები ბერძნული ენა, მისი ჩასახვისა და განვითარების პროცესი (მნიმოსინი, 2004: 145).

ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ სიტყვა „სიმღერა“ ბერძნულ ენაზე “τραγῶν” ეტიმოლოგიურად უკავშირდება სიტყვას „ტრაგედია“ (“τραγῶν”), რასაც ხსნიან იმით, რომ ანტიკური ტრაგედიის დაცემის შემდეგ ხალხმა მოისურვა ჰქონოდა გარკვეული „გაგრძელება“ და ეს ხალხური რიტუალური სიმღერებით განახორციელა. სპიროს მელასი წერს, რომ არ არსებობს უფრო კარგი და უფრო ზუსტი გამოძახილი სოფოკლეს ღვთაებრივი ხმისა, ვიდრე ესაა ექო ხალხური მუზისა (აბულაშვილი, 2005: 37).

დაკარგულია არაერთი ხალხური სიმღერის მუსიკა. შემორჩენილი მელოდიები კი, რომლებიც, არსებითად თანამედროვე ბერძნული სიმღერის სტილსაც განსაზღვრავენ, ძირითადად ოთხი სახისაა: ა) კალამათიანოსი, ბ) სირტოსი, გ) ბალოსი დ) ზებეკიკოსი. ლაკონიურობა, ხალხური ენის სიმსუბუქე და სისადავე მოხდენილად თანხედება მელოდიურ განწყობას.

ბერძნულ ხალხურ სიმღერათა შორის განასხვავებენ **გუნდურ, პერსონალურ, საცეკვაო, სუფრულ, საგზაო-მხედრულ** და სხვა ნიმუშებს. ამგვარი დაყოფა მათი საშემსრულებლო ფორმითაა განპირობებული. შინაარსის მხრივ კი სიმღერები თემათა ისეთი ნაირგვარობითა და სიუხვით ხასიათდებიან, რომ მკვლევარები სხვადასხვაგვარ კლასიფიცირებას გვთავაზობენ, თუმცა მათი საკლასიფიკაციო საფუძველი მაინც ერთია.

ძირითადად გამოიყოფა: სიმღერა-თქმულებანი, იავნანები, საისტორიო, საქორწილო, კლეფტური, აკრიტული, სატრფიალო, სამგლოვიარო, ნოსტალგიური, რელიგიური, სატირული, სამუშაო (ან კალენდარული) სიმღერები, ზოგჯერ ამ სიას ზღვის და სადღესასწაულო სიმღერებსაც ურთავენ ხოლმე.

გაცილებით მსუბუქი, საღალღობო ხასიათისაა ბერძნული **სატრფიალო სასიყვარულო სიმღერები**, რომელთა სიმრავლის აღნუსხვაც თითქმის შეუძლებელია. ისინი ექსპრომტად იქმნებოდა და ეს ტრადიცია ჩვენს დროში შენარჩუნდა ზოგიერთ ბერძნულ კუნძულზე (მაგ., კუნძულ კრეტაზე). მომენტალურად შექმნილი სატრფიალო დამღერება დღესაც გართობის საუკეთესო საშუალებად ითვლება. ბერძენთა ყველაზე საყვარელი სატრფიალო ნიმუშების ტექსტებს ახლაც თითქმის ყოველწლიურად ცვლის ხალხი.

სასიყვარულო სიმღერათა შორისაა **ტიპიური სერენადები, ალეგორიული ნიმუშები, კითხვა-მიგებითი ტექსტები**, სადაც დიალოგის წარმართვა ხან ვაჟის ინიციატივაზეა, ხანაც – ქალისაზე. დიდ ადგილს იკავებს ბუნების განცდა, მისი განსულოვნება, სასიყვარულო ჯადოქრობის თემა და მისთ.

ამ სიმღერათა უმრავლესობა ტრფიალების ობიექტისადმი მიძღვნილი. აი, ერთ-ერთი სახასიათო მაგალითი ბერძნულ სიმღერაში:

„ქებას ვიტყვი უნაზესი აბრეშუმის მსგავსთა თმათა,
მათგან დაჭრას მე ვეშურვი, ღერები აქვს წვერილ ისართა,
ქებას ვიტყვი შენთა წარბთა, რომ მიგიგავს ყორნის ფრთათა,
მკერდი გიჩანს მარმარილო და ბაგენი დარი ვარდთა.
მერცხლებს ვუჭკერეტ, მათ მხერაში, ამოვიცნობ შენთა თვალთა,
მე მათისა შემხედვარეს, მყის მომიდებ გულზე ალთა.
ქებას ვიტყვი მაგ წელისა, ჭაბუკთ მოაგონებთ ლანდთა,
მაგ უწვრილეს არშიისგან თვით სულიცა გამინათდა.“

(აბულაშვილი, 2005: 38-42)

სატრფიალო პოეზიის ასახვის მთავარი საგანი ქალი და მისადმი გრძნობის გამოხატვაა. ხალხური მოქმელი ცდილობს ისეთი ეპითეტები მოძებნოს ქალის შესამკობად, რომლებიც, დახატული სურათის სიცხადით წარმოდგენის გარდა, ბოლომდე გაამჟღავნებს მის განცდას.

ი ა ზ ნ ა ნ ა

დიდი სიფაქიზით გამოირჩევა ბერძნული იავნანას ენა და მელოდია. მისი ტექსტები კი ტიპიურია და სხვა ხალხთა ტრადიციის მსგავსად, ჩვილის დამშვიდება-დაძინებას, ავი თვალისაგან დაცვას ჰყვება, თავის ნატვრა-სურვილსაც გადმოგვცემს, რომელთა შორისაა ოცნება შვილის კარგად გათ-

ხოვება—დაოჯახებაზე, რადგან ბერძნებისათვის ქორწინება ცხოვრების უმნიშვნელოვანესი საფეხურია.

ასე უმღეროდნენ ბერძნები პატარას:

Κοιμήσου, μωράκι μου, σε κούνια καρδένια,
σε ρουχαλάκια κεντητά και μαργαριταρένια.
Έλα, Χριστέ και Παναγιά, και πάρ'το στους μπαξέδες
και γέμισε τους κόρφους του λουλούδια, μενεξέδες.
Κοιμήσου συ, παιδάκι μου, κι μοίρα σου δουλεύει
και το καλό σου ριζικό σου κουβαλεί και φέρνει.
Κοιμήσου νιο, κοιμάται νιο. κοιμάται νιο φεγγάρι,
κοιμάται το παιδάκι μου στ'άσπρο το μαξιλάρι.
Ο ύπνος τρέφει τα μωρά κι η υγεία τα μεγαλώνει
και η κυρά η Παναγιά τα καλοξημερώνει.

(ანთολογია, 1974: 43)

„დაიძინე, ჩემო პატარა, კაკლის ხის აკვანში,
მარგალიტებით მოქარგული ტანსაცმლით,
მოდო, ქრისტე და ღვთისმშობელო, გაასეირნე ბაღში,
გაუვსე უბე ყვავილებით და ივბით.
დაიძინე, ჩემო ბავშვო, ბედი შენთან არის,
შენს კარგ ბედისწერას დაატარებს და შენამდე მოაქვს.
სძინავს, ჩემს ბავშვსაც თეთრ ბალიშზე.
ძილი კვებავს პატარას და ჯანმრთელს ხდის,
ღვთისმშობელი დილას უთენებს მშვიდად” (ბჭკარელული
თარგმანი მ. ქუქჩიშვილისა).

ან კიდევ:

Κοιμήσου αστρί, κοιμήσου αυγή, κοιμήσου νιο φεγγάρι,
κοιμήσου, που να σε χαρεί ο νιος που θα σε πάρει.
Κοιμήσου, που παράγγειλα στην Πόλη τα χρυσά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα διαμαντικά σου.
Κοιμήσου, που σου ράβουνε το πάπλωμα στην Πόλη
και που σου το τελειώνουνε σαράντα δυο μαστόροι.
Στη μέση βάνουν τον αιτό, στην άκρη το παγόνι,
νάνι του ρήγα το παιδί, του βασιλιά τ'αγγόνι.
Κοιμήσου και παράγγειλα παπούτσια στον τσαγκάρη,
να σου τα κάνει κόκκινα με το μαργαριτάρι.

(ანთολογია, 1974: 91)

„დაიძინე, ვარსკვლავო, დაიძინე ცისკარო, დაიძინე ახალღ
მთვარევ.

დაიძინე, გაგახარებს ახალგაზრდა, რომელიც აგიყვანს ხელში.

დაიძინე, რადგან ქალაქში შეუკვეთეს შენი ოქროულობა, ვენეციაში — შენი ტანსაცმელი და შენი ბრილიანტები.

დაიძინე, რადგან შენს გადასაფარებელს კერავენ ქალაქში, და დაამთავრებს ორმოცდაორი ხელოვანი.

შუაში გაუკეთებენ არწივს, ბოლოში — ფარშევანგს,

ნანები, მეფევე, ბავშვო, მეფევე, შვილიშვილო,

დაიძინე, შენი ფეხსაცმელი შეუკვეთეს მეწადეს,

გაგიკეთებს წითელს, მარგალიტებით.

დაიძინე აკვანში, შენი სქელი ჩვრებით,

ღვთისმშობელი იქნება შენი ფარველი (ბჭკარედული თარგმანი მ. ქუქჩიშვილისა).

საქორწილო რიტუალური სიმღერები

უამრავი სიმღერა ეძღვნება საქორწილო ცერემონიალს. ისინი სიმბოლოებსა და მისტიკის ელემენტებსაც შეიცავდნენ და გვაწვდიან ინფორმაციას იმ რიტუალურ მოქმედებებსა და წესებზე, რომლებიც საუკუნეთა განმავლობაში ქორწინების თანამდევი იყო. როგორც ქორწილის მოსამზადებელ, ისე საქორწილო ცერემონიალის მსვლელობის პერიოდში, დროული თანმიმდევრობით უღერდა ყოველი რიტუალი ქმედების შესაფერისი სიმღერები, რომლებსაც პირობითად, ჯვრისწერამდე და ჯვრისწერის შემდეგ შესასრულებლად ყოფდნენ. მათ საბერძნეთის სხვადასხვა კუნძულზე ნაირგვარი შეფერილობა ჰქონდათ. დაკავშირებულნი იყვნენ: წინასწარი საქორწილო შეთანხმების ცერემონიალთან, სადედოფლოს სახლში ნათესავ-მეგობართა შეკრება გათხოვებასთან, ქალის მოტაცებისა და მტრობის გათამაშების სცენასთან, საქორწილო პურის, სარეცლის მომზადებასთან, სასიძოს და საპატარძლოს წაყვანასთან, პატარძლის ახალ ოჯახში შესვლასთან, პირველ საქორწილო ღამესთან (აბულაშვილი: 42–43).

ბერძნულ ქორწილში რიტუალის მსვლელობისას ზუსტად იყო განსაზღვრული როგორც მეფე-დედოფლის, ისე მათი უახლოესი ნათესავების, მახარობლის, მაყრულის, თვით ქორწილში მეღირეს როლიც. ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე სიმღერებმა მოწიწებით და ხალისით აღსავსე შინაარსი და დატვირთვა შეიძინეს, მთელი სისავსით აირეკლეს საქორწილო

სამზადისის თანმხლები მხიარულება, ლოცვა-კურთხევა წყვილის, ამ უმნიშვნელოვანესი მოვლენის, თითოეული მისტიკური ელემენტებისადმი.

მართალია, საყოველთაო მხიარულება და აღტაცება, ხალისიანი და ომახიანი ტონი როგორც სიმღერათა, ისე საერთოდ, ბერძნული საქორწილო ცერემონიალის მახასიათებლად იქცა; მაგრამ გვხვდება არაერთი ისეთი სასოწარკვეთილებითა და მწუხარებით სავსე მომენტები, რომ ჭირს კიდევ მათი სამგლოვიარო სიმღერათაგან გამორჩევა, ზოგიერთ შემთხვევაში ამ ტექსტების სევდა და მძიმე მელოდია კიდევ აღემატება სამგლოვიარო სიმღერებისას, ლექსიკა კი „დიგენის დატირებასა“ და მსგავს ნიმუშებს მოგვაგონებს. მრავალი სამგლოვიარო ნიმუშების ძველი, თავდაპირველი ვერსია, სწორედ საქორწილო სიმღერათა ჯგუფს განეკუთვნებოდა.

ამგვარ ნიმუშებში პატარძლის დედა ისეთი სიტყვებით აცილებს ქალიშვილს, თითქოს გარდაცვლილ შვილზე გლოვობს, პატარძალიც მოთქვამს, სიკვდილს უხმობს, აფრთხილებს მშობელს, განერიდოს „უცხოს“, რომელშიც სასიძოს გულისხმობს, სამგლოვიარო ტექსტებში სიკვდილი ქარონს უკავშირდება.

მწუხარება, კაეშანი იმ საქორწილო ნიმუშებში ჭარბობს, რომლებიც პატარძლის მშობლიურ გარემოსთან გამომშვიდობებას ასახავენ, ხოლო ახალ ოჯახში შესვლისას სევდიანი ტონი აღარსად ჩანს. ამის ახსნა შემდეგნაირად შეიძლება: გლოვა საქორწილო სიმღერებში სიმბოლურ და რიტუალურ ხასიათს ატარებს და საშუალებას აძლევს პატარძალს „თავპატიუი დაიდოს“, „მცირედ გაიპრანჭოს“, მშობლები კი რიტუალური ტირილით ხაზს უსვამენ, რომ მათი ქალიშვილის სახით ისინი კარგავენ, სასიძო კი იძენს ერთგვარ განძს.

ცერემონიალური გლოვის შეწყვეტა იმითაცაა მოტივირებული, რომ ქალი უნდა მოერგოს ახალ როლს იმ წუთიდანვე, როგორც კი ახალ ოჯახში შედის. ეს რიტუალური მომენტი ქორწინების მნიშვნელობასა და მეფე-პატარძლისა თუ მათი ახლობლების პასუხისმგებლობასაც უსვამს ხაზს.

თუ გლოვა პატარძლის მამისეული სახლიდან წასვლაზე რიტუალურ სიმღერათა ტექსტების განუყოფელი ნაწილია, სიძისა და მისი ნათესავების შესასრულებელ სასიმღერო ნიმუშებში სევდის მომენტი საერთოდ არ გვხვდება, რაც გამოწვეული უნდა იყოს იმით, რომ შვილთან განშორების დრამა

ვაჟიშვილის პატრონს ტრადიციულ ბერძნულ ოჯახში არ ემუქრებოდა, ძე ან მშობლის სახელში რჩებოდა, ანდა მის სიახლოვეს სახლდებოდა.

მოგვიანებით, საქორწილო ცერემონიის სამგლოვიარო ტონი შედარებით შერბილდა, რაც დაკავშირებული იყო ახალ დროებასთან, როცა ქალიშვილი გათხოვებას მხოლოდ მშობლები აღარ წყვეტდნენ და მის აზრსაც ითვალისწინებდნენ. ამასთან, ქალის ტვირთი ოჯახშიც და საზოგადოებაშიც მსუბუქდებოდა, შესაბამისად, ქორწილში სამგლოვიარო მისტერიამ დაკარგა ემოციური კომპონენტი, რამაც გამოიწვია საქორწინო ცერემონიის სამგლოვიარო ელემენტთა გაფერმკრთალება ან მათი ამსახველი სიმღერების გადასვლა დატირების ისეთ რიტუალებში, სადაც საქორწინო ცერემონიის იმიტაცია ანუ მითიური ქორწილის გათამაშება ხდებოდა. ეს კი **ხორციელდებოდა დანიშნული წყვილიდან** ერთ-ერთი მათგანის ან უბრალოდ, დაუქორწინებელი ახალგაზრდის გარდაცვალებისას. ამ დროს შესასრულებელ სიმღერებში მგლოვიარენი გვაუწყებენ, რომ ქარონს მიჰყავს სიძე და ტოვებს პატარძალს, მოსთქვამენ იმის გამო, რომ საქორწილო გვირგვინი და სანთელი ეულად რჩება (აბულაშვილი, 2005: 42–45).

სამგლოვიარო პოეზია

რიტუალური სიტყვიერების ერთი თავისებური უბანია სამგლოვიარო პოეზია. იგი დაკავშირებული იყო უძველესი დროიდან მომდინარე სამგლოვიარო წესებთან, რასაც მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ადამიანის ყოფა-ცხოვრებაში.

სხვადასხვა ხალხის სამგლოვიარო წესები ურთიერთმსგავსია, მიცვალებულის ხმით დატირება ანუ მოთქმა-გოდება – ყველა ხალხის სამგლოვიარო წესების აუცილებელი ელემენტი იყო. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს მოთქმა-გოდება, როგორც შესრულებული წესებით, ისე შინაარსითა და გაფორმებით. სამწუხაროდ, არ არის ფიქსირებული ხალხური დატირების მთლიანი ტექსტები. არსებული ცნობების მიხედვით დატირება ყოველთვის ყველა სოციალურ ფენაში ასახავდა გარდაცვლილის მოღვაწეობის მახასიათებელ მომენტებს, ამასთან ერთად, იგი გამოხატავდა გარდაცვლილის ახლობელთა მწუხარებას.

შემორჩა ისეთი ბერძნული სამგლოვიარო სიმღერებიც, რომლებიც ზეპირსიტყვიერების ნამდვილ შედეგს წარმოადგენს, როგორც შინაარსის, ისე გამომსახველობითი ხერხების თვალსაზრისით. ყველაზე გასაოცარი ის სიმღერებია, სადაც ქარონი (ანუ სიკვდილის ანგელოზი) ან მიცვალებული პირველ პირში მიმართავს მსმენელს, ეს უდაოდ მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ ჭირისუფალნი, თავად ასრულებენ ქარონის ან გარდაცვლილის როლს, რაც მიზნად ისახავდა შიშის დაძლევას როგორც მიცვალებულის, ისე – სიკვდილის წინაშე, სამგლოვიარო რიტუალი კი, რომელიც სიმღერათა თანხლებით ხორციელდებოდა, სავარაუდოდ, მგლოვიარეებს დარდის სრულად გამოსატვაში ესმარებოდა, საიქიოს არსებობის რწმენას განუმტკიცებდა და მწუხარებას უმსუბუქებდა.

თუ თვალს გადავაგვლებთ ნებისმიერი ერის ხალხურ რიტუალურ პოეზიას, უთუოდ მივხვდებით, ამ ერის ისტორიას რა უჭირდა და რა უღხინდა. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მართლაც სარკეა მთელი ერის წარსულისა. ხალხური შემოქმედებიდან ჩანს ერის სიბრძნე, სულიერი სიღამაზე, თუ როგორი უნარი ჰქონდათ გრძნობების გადმოცემისა, რომ არც ერთ ერს არ აკლდა ფანტაზიის უნარი, რითაც ნამდვილად გამოირჩევა ბერძენი ერი.

შეიძლება ითქვას, რომ ვერც ერთი დიდი შემოქმედი ვერ შეძლებდა ისეთი სისავსით დაეცია და იმგვარი ძალით განეკითვარებინა თავისი ხალხის ისტორია, ხასიათი, ლექსიკა, სიმბოლიკა, როგორც ეს ბერძნებმა ხალხურ რიტუალურ სიმღერებში განახორციელეს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

აბულაშვილი, 2005: მედეა აბულაშვილი, ბერძნული ხალხური სიმღერები. ნარკვევები ახალბერძნულ ლიტერატურაში. პროგრამა „ლოგოსი“. თბილისი, 2005.

ანთოლოგია, 1974: ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ, μέρος δεύτερο, Αθήνα, 1974.

მნიმოსინი, 2004: μυημοσυνη, 2004.

LOVE AND RITUAL GREEK FOLK POETRY

Summary

Greek folk poetry hasn't been studied well yet and translated into Georgian. We discussed love poetry, ritual songs- wedding, mourning, lullaby that play a great role in the history of any nation.

Greeks are distinguished with their free fantasy skills. They were born with folk ritual songs, were brought up, loved and were loved, got married, worked, celebrated holidays and mourned.

Greek folk songs are interesting not only linguistically but from literary and religious point of view. Most of these songs are made on the base of folk legends and myths forgotten in the past.